

PRATARMĖ

Kolektyvinio proto vizija, įgyvendinusi slapčiausias svajas, kaip internetas apraizgė pasaulį, paversdamas globaliu, multimedijiniais ryšiais pulsuojančiu ir vertybine disharmonija pasižyminčiu gyviu, kuriam esame priversti paklusti arba galime naiviai tikėtis, kad prisijaukinsime. *Noosfera*, šiandien valdanti gyvenimus ir pasaulį, pasak Teilhard'o de Chardino pranašysčių, materializavosi. Naujoji medijas garbinanti religija tapo socialinių genčių ir visų įmanomų bendruomenių, gyvenančių tinkliniuose dariniuose, egzistencijos pagrindu.

Pasaulis visada buvo susaistytas daugybe tinklų, o visuomeninis ir kultūrinis gyvenimas – sudarytas iš besikryžiuojančių individualių ir kolektyvinių horizontalių bei vertikalų. Vis dėlto ilgai megzti lokalūs tinklai šiandien ardomi ir kuriami nauji – ant pasaulio užmetant galbūt net totalų tinklą, kuris kaip jungiamasis audinys įsišaknia visoje būties sąrangoje. Išlaisvinimą ir žaismę supindamas su prievarta ir kontrole, tas tinklas suteikia vylingą kitokios erdvės, perspektyvos, ateities pažadą, nejučiomis primesdamas savas nuostatas, taisykles, požiūrius. Tinklaveika kaip gyvas organizmas, kaip reali veikmė aktyvina sociokultūrinius procesus, kurie stimuliuoja tapatybės industriją ir idėjų klonavimą, suvokiamą kaip vienintelė pažangos, ateities ir sėkmės galimybė.

Lietuvos kultūros tyrimų institute vykdant ilgalaikę mokslinių tyrimų programą „Lietuvos kultūros raidos XX–XXI a. sandūroje tyrimai: tapatybės ir atmintys“ vienas keliamų uždavinių buvo išryškinti kintančias dabarties trajektorijas, kurios brėžia naujus visuomenės, kultūros ir tapatybės kontūrus. Įgyvendinant šį siekį parengta knyga, kurioje mėginta atidžiau ir įvairiais rakursais pažvelgti į tinklaveiklos procesus. Šiuo tikslu buvo užmegztas bendradarbiavimas su prancūzų, lenkų ir amerikiečių mokslininkais, kurie padėjo išryškinti reikšmingus latentinius ir staigius technologinius virsmus, pasižyminčius galia užburti, pakerėti, kryptingai ir tikslingai formuojant socialinį gyvenimą, vaizduotę ir kultūrą.

Civilizacinius poslinkius, intensyvios kaitos, nestabilaus gyvenimo, egzistencinio slenksčio ir ribų perėjimo formas tyrinėja prancūzų teoretikai. Éricas Sadinas analizuoja tinklinius ryšius, kuriuos įcentrina Silicio slėnis ir San Francisko mitas, ne tik skatinantis pamišimą dėl technologinių naujovių ir išradimų, bet ir savikolo-

nizacijos procesus. Kviesdamas austi naujus tinklus, filosofas ir rašytojas vaizdingai nusako iš techninės-ekonominės terpės kylančias grėsmes, atskleisdamas platesnius decivilizacijos procesus ir galios kartografiją. Sorbonos profesorius Michelis Maffesoli parodo, kaip kiberkultūroje progresas siejasi su archaizmais, primityvizmo ir misticizmo dvasia, lemiančia emocijų, jausmų ir malonumų žaismę, vaizduotės, fantazmų ir fantasmagorijų protrūkį. Socialinius tinklus ir virtualybės pasaulį įvardindamas kaip naujojo bendruomeniškumo terpę, sociologas kibererdvę apibrėžia kaip matričą, kuri tenkina vis didėjančius sąsajų poreikius.

Lenkų intelektualas ir kultūros antropologas Andrzejus Mencwelis aptaria interneto fenomeną, kuris įžengė ne vien į mokslinį, bet ir į kasdieninį gyvenimą, o jo pavadinimas atitrūko nuo originalo ir tapo bendrinium. Internetas kaip medija pirmą kartą žmonijos istorijoje peržengė nubrėžtas laiko ir erdvės ribas, aprėpdamas visą kultūros diapazoną ir visą tikrovę. Nenuostabu, kad toji medija, apgaubta besipildančios utopijos aura, turi ir savo garbintojus, ir demaskuotojus. Pereidamas į pastarųjų pusę, profesorius demaskuoja išvestines interneto komunikacijos formas, kurių novatoriškumas yra išsisknijęs kultūros istorijos gelmėse. Kultūros ir kūrybingumo priešpriešas bei sankirtas visuotinio medialumo amžiuje analizuoja Rita Repšienė. Kultūrologė ne tik apžvelgia šiuolaikinių kultūrinį kontekstą, bet ir išryškina komplikotas tinklinės kultūros politikos ir kultūros studijų gaires, taip pat projektines iniciacijas, praradimų, atradimų ir lūkesčių horizontus.

Kalbinės komunikacijos ir kalbų likimo temas gvildena kultūrologė ir sociolingvistė Nicole Dołowy-Rybińska, pabrėždama, kad, nepaisant transkultūrinių slinkčių ir interneto viešpatijos, skleidžiasi mažumų kultūros ir buriasi kalbinės bendruomenės, užsiangažavusios etninei veiklai. Kultūros komunikacijos specialistė Aida Savicka dėmesį sutelkia į socialinės psichologijos sritį: tapatybės virsmus virtualioje erdvėje, tas aktyvios komunikacijos „vietas“, kuriose palaikomi reikšmingi socialiniai ryšiai ir kurios tampa vis svarbesnėmis asmens tapatybės formavimosi terpėmis – tapatybės kūrybos dirbtuvėmis. Įtinklintas ir iškūnytas bendravimas, bekūnis režimas, tapatybių įvairovė, daugialypiškumas ir lankstumas – tai esminiai raktažodžiai, nusakantys asmenines bei socialines transformacijas.

Odetą Žukauskienę tyrinėja vaizdų galią tinklaveikos kultūroje. Prasidejusi globaliam vizualumo proveržiui, skleidžiasi dalijimosi vaizdais kultūra, kuri plečia regimybės akiračius, matomumo kapitalo ir narcizinės tapatybės perspektyvas. Kiberkultūra kaip vaizdo technologijų įsigalėjimas ir kultūros pramonė kaip nuolat plečiamas žiūrovų bei stebėtojų auditorijos tinklas kelia daugybę aktualių klausimų, į

kuriuos autorė ieško atsakymų. Šiuolaikybės pokyčius taip pat nusako architektūros teoretikas Kazys Varnelis, pabrėžiantis, kad tinklinės struktūros skverbiasi į kultūros teritoriją, kurioje kapitalas ir rinka tampa grynąja vertybe. Todėl postmodernizmą pakeitusioje tinklo kultūroje ir įtinkintame mene vyrauja tikrovės efektai, trafaretinis tiesmukumas, simuliacijos, perdirbiniai. Tinklo kultūros subjektas – konstruktas, „dividas“ arba produktas, kuris įsteigiamas santykių tinkle, įvairių mikropublikų terpėse.

Knyga užbaigiama žymaus amerikiečių medijų teoretiko Alexanderio Galloway'aus apmąstymais. Programuotojas ir rašytojas komunikacijų tinklus personifikuoja – jų priešingus modelius išreiškia, pasitelkdamas antikinės mitologijos herojus ir jų tinklines strategijas. Kita vertus, naujojo materializmo perspektyvoje jis apibrėžia tinklo struktūrą ir programinės įrangos veikmę, išryškindamas įkalinimo, galios ir kontrolės mechanizmus.

Leidinys naujomis įžvalgomis papildo Lietuvoje žinomo tinklaveikos tyrinėtojo Manuelio Castellso¹ mintis, plėsdamas kultūros antropologijos, filosofijos, medijų teorijos, komunikacijos studijų sritis ir šiuolaikinės kultūros akiratį. Apžvelgdami tuos reiškinius, kurie neišvengiamai peržengia komunikacinio perversmo slenkstį, autoriai klausia, kokios bus naujos civilizacijos, kultūros, socialinio ir psichologinio gyvenimo dominantės. Taip pat kviečia mobilizuotis pertvarkant arba ardant kolonizuojantį tinklo modelį, siekiant pozityvių pokyčių ir stiprinant demokratiją bei viešumenę.

Už pagalbą rengiant šią knygą, paramą leidybai ir malonų bendradarbiavimą dėkojame Prancūzų institutui Lietuvoje. Ypatinę padėką reiškiamo instituto direktoriui Jeanui-Marie Sani ir jo asistentei Giedrei Bernotaitei-Salfati.

Taip pat nuoširdžiai dėkojame talkinusiai rengiant knygą žurnalo „Kultūros barai“ redakcijai ir labiausiai vyriausiai redaktorei Laimai Kanopkienei. Nuoširdžią padėką už paramą ir pasitikėjimą reiškiamo Lietuvos kultūros tyrimų instituto direktorei Jolantai Širkaitei.

¹ Turima omenyje Manuelio Castellso knyga *Informacijos amžius: ekonomika, visuomenė ir kultūra, T. 1. Tinklaveikos visuomenės raida*. Iš anglų kalbos vertė Patricija Droblytė, Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2005.